

Павленко Н.В.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальних та економічних дисциплін
Харківський національний університет внутрішніх справ*

ВПЛИВ ЕКСТРАКТИВНИХ ІНСТИТУТІВ НА ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ

Про необхідність розбудови в Україні інноваційної системи говориться вже багато років поспіль. І нібито всі згодні, що без цього країні неможливо зайняти достойне місце у сучасній світовій економіці, подолати бідність і технологічну відсталість. Але далі слів справа практично не зрушує. Всі досягнення, що Україна має в цій сфері, отримані попри відсутність, а не завдяки наявності цілеспрямованої політики держави, від якої безпосередньо залежить створення сприятливих інституційних умов для інноваційної діяльності. Виникає питання, чи можливо, щоб сучасна держава була не зацікавлена у генерації на її території інновацій? Виявляється, можливо, якщо в ній панують екстрактивні інститути.

Екстрактивні інститути є відносно новим і мало дослідженим поняттям інституційної теорії, яке було введено у науковий обіг Д. Аджемоглу та Д.А. Робинсоном [1]. До екстрактивних вони відносять ті інститути, що спрямовані на привласнення правлячою елітою максимального доходу від експлуатації решти суспільства [1, с. 89]. Якщо такі інститути переважають в економічній та політичній системі країни, формується суспільний лад, що має багато різних назв у різних дослідників, однак найбільш узагальненою, на нашу думку, можна вважати запропоновану Д. Нормом – суспільний порядок обмеженого доступу [2, с. 40]. Саме обмеження доступу громадян до економічних, владних, організаційних та інших ресурсів дозволяє так званій «домінуючій коаліції» вилучати ренту і перерозподіляти її як поміж власними членами, так і між елітами та суспільством. Відповідно саме рентна мотивація

стає в такому суспільстві пануючою і визначає поведінку економічних суб'єктів.

В Україні, як і у багатьох інших країнах світу, екстрактивні інститути мають багатовікову історію. Змінювався склад домінуючої коаліції, її ідеологічне спрямування, інструменти вилучення ренти та принципи її перерозподілу, але сутність залишилася незмінною – експлуатація елітарними групами решти суспільства. В сучасних умовах найбільш «ефективними» екстрактивними інститутами в економіці України є непрозора система державних закупівель, непрозора система тарифів на житлово-комунальні послуги, монополізація значної частини ринків товарів і послуг, необґрунтовані податкові пільги та дотації окремим підприємствам чи галузям економіки, корупційне «оподаткування» малого та середнього бізнесу з боку контролюючих органів, тіньовий інститут «смотрящих», що контролюють виведення коштів державних підприємств через посередницькі структури, штучні обмеження для входу на ринки, системи державного гарантування кредитів та рефінансування проблемних банків, недостатня специфікація та захист прав власності тощо. Одні з них спрямовані на експлуатацію бізнесу, інші – населення, треті – бюджету.

Доки зазначені екстрактивні інститути будуть створювати умови для безперешкодного привласнення ренти, економічні суб'єкти не матимуть стимулів для запровадження інновацій, оскільки цей альтернативний шлях отримання прибутку набагато складніший та витратніший. За даними статистики, у 2015 р. питома вага промислових підприємств, що впроваджували інновації, склала лише 15,2%, що свідчить про доволі низький попит на нововведення в Україні. В свою чергу, дві третини виготовленої інноваційної продукції поставлялося на експорт [3].

Суб'єкти інноваційної діяльності також не мають достатніх стимулів для роботи на внутрішньому ринку, з одного боку, через невелику його ємність, а з іншого – через відсутність надійних гарантій додержання та захисту прав інтелектуальної власності, великі ризики рейдерських захоплень бізнесу, щойно

він починає приносити прибуток, нерозвиненість відповідної організаційно-економічної інфраструктури.

Інновації можуть нормально розвиватися лише у сприятливих інституційних умовах, які мала б сформувати держава. Але вона прямо контролюється домінуючою коаліцією, що не зацікавлена у створенні таких умов. Справа в тому, що інновації здатні змінювати структуру економіки, а це неминуче приводить до перерозподілу прибутків, капіталу, економічної та політичної влади в країні. Домінуюча коаліція України, яка у політико-економічному дискурсі отримала назву олігархії, має активи, зосереджені переважно у сировинних галузях, тому не зацікавлена у стимулюванні інноваційної активності інших сфер економіки і підриві основи власної могутності. Не дивно, що олігархічна система чинить сильний супротив реформам, спрямованим на ліквідацію екстрактивних інститутів.

Таким чином, панування екстрактивних інститутів знищує стимули до інноваційної діяльності у всіх суб'єктів, що мають до неї стосунок. Та невелика частка ентузіастів, хто попри все займаються інноваціями, на жаль, не здатна створити критичну масу, необхідну для повномасштабної модернізації економіки країни. З рештою, проблема економічної модернізації в Україні упирається в необхідність реформування її політичної системи, інститути якої також є екстрактивними. Цей процес розпочався і з перемінним успіхом набирає обертів. Важливо, щоб він був підтриманий українським суспільством і привів не тільки до зміни політичних еліт, але і до зміни правил гри в політичній та економічній сфері. В іншому випадку Україна не зможе побудувати інноваційну систему і втратить свій шанс на модернізацію.

Список використаних джерел:

1. Аджемоглу, Д. Почему одни страны богатые, а другие бедные. Происхождение власти, процветания и нищеты / Дарон Аджемоглу, Джеймс А. Робинсон : [перевод с английского Дмитрия Литвинова, Павла Миронова, Сергея Сановича]. – Москва : Издательство АСТ, 2015. – 575 с.

2. Норт, Д.; Уоллис, Д.; Вайнгаст, Б. Насилие и социальные порядки. Концептуальные рамки для интерпретации письменной истории человечества [Текст] / пер. с англ. Д. Узланера, М. Маркова, Д. Раскова, А. Расковой. – М.: Изд. Института Гайдара, 2011. – 480с.

3. Інноваційна діяльність промислових підприємств у 2015 році. Експрес-випуск № 99/0/05.3вн-16 від 14.04.2016 // Інформація офіційного веб-сайту ДССУ [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>